

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА РАДИКАЛЛАШУВНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ
ВА УНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ

Маматрайимов Ж.М.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси Магистри

Янги минг йилликнинг характерли хусусияти экстремизм, айниқса, унинг энг хунук шаклларидан бири – терроризмдир. Декларация ва резолюциялар қабул қилиниб, терроризм ва зўравон экстремизмга қарши курашиш бўйича миллий, минтақавий ва глобал характерда режалар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда. Ушбу ҳодисага қарши кураш узоқ давом этмоқда ва унинг кўлами, частотаси ва намоён бўлиш шакллари, хатти-ҳаракатларининг шафқатсизлиги ва воситалардаги виждонсизлик даражасининг ортиши фонида турли муваффақиятлар билан олиб борилмоқда.

Экстремизмнинг пайдо бўлиши ва тарқалишининг энг муҳим шарти, унинг ғоявий-эмоционал асоси радикализм эканлиги аниқланди. У ёки бу ўзига хос радикализм тури экстремистик қарашлар ва амалиятларнинг ўзига хос моделини шакллантиради, уларни тузади ва кучайтиради. Бугунги кунда радикаллашувнинг асосий кўриниши сифатида диний радикализм намоён бўлмоқда. Диний радикализм катта бузғунчилик кучига эга, чунки у жамият учун муҳим бўлган қадриятлар ва муносабатларни шубҳа остига қўяди, ижтимоий ва диний ақидалараро куч асос бўлиб хизмат қилади, бу эса ўз навбатида одамларни ноқонуний хатти-ҳаракатлар содир этишига, радикал ғоялар ортидан турли салбий оқибатларга олиб келади. Радикализм (лотинча *radix* – илдиз) – сиёсий тузум ва ижтимоий институтларни тубдан ўзгартиришга қаратилган ғоя ва ҳаракатларни ифодаловчи сиёсий, диний оқим.

Радикализм умумэтироф этилган анъаналарга бутунлай зид муносабатда бўлиб, кескин ҳаракатларни ёқлаб чиқади. Тарихда бу атама мўътадил психолог тарафдорларига нисбатан ҳам қўлланган. Радикализм – муайян шахс ёки гуруҳнинг мавжуд ижтимоий, сиёсий ва маданий ҳолатини тубдан ва муросасиз ўзгартириш истагидан иборат жараёндр.

Радикализм жараёнлари диний йўналишда ҳам кузатилиши мумкин. Бунда шахс ўз диний эътиқодини ҳақ деб билиб, ўзга эътиқодий қарашлар ва фикрларга муросасиз ва кескинлик асосида ёндашади ҳамда уларни зўрлик йўллари билан ўзгартириш тарафдори бўлади. Бу ҳолат кўпинча жамиятда мавжуд турли диний конфессияларга кескинлик билан ёндашиш, бир дин доирасидаги ўзига хос ёки қарашлар муросасиз инкор этиш ҳамда уларни рақиб сифатида қабул қилинишида намоён бўлади. Радикализм умумэтироф этилган анъаналарга бутунлай зид муносабатда бўлиб, кескин ҳаракатларни ёқлаб чиқади. Тарихда бу атама мўътадил психолог тарафдорларига нисбатан ҳам қўлланган. Ҳозир қатор сўз сиёсий партияларга нисбатан ҳам радикализм тушунчаси қўлланади.

Глобаллашув жараёнида кишиларнинг ўз миллати ва Ватани учун қайғуриши, унинг ривож ва озодлигини исташди бу яхши, ҳар бир инсонга безак бўла олувчи туйғу. Бироқ, бундай интилиш кишида инсон маънавий меъёрларини четга суриб қўйилган бўлса, бунда у ўта доирадан чиқиб кетган бўлади – радикаллашиш асосида экстремизм ва бошқа – жиддий иллатларга учор бўлади. Айрим радикаллар ханузгача бу атаманинг этимологиясидан (лотинча “илдиз”, “келиб чиқиш” деган маънони англатади) келиб чиққан асл маъносини ўзгартиришга ҳаракат қилмоқда. Улар 1960-1980 йиллардаги дунёдаги энг машхур радикал сиёсий арбоблардан бирининг сўзларига таянадилар.

Асосан радикализмнинг шаклланишига сабаб бўлувчи омиллар бу болаликдаги таълим тарбия, шахснинг ўзига хос хусусиятлари яъни ўзига паст баҳо бериш ва ўзини мутакаббир тутмоқ ҳамда хулқ - атворидаги барон қилиш ва емирувчи ёд ғоялардир. Фикримизча ҳозирги кундаги ёшларда радикализм тушунчасининг пайдо бўлиши бу ёшлардаги тажрибасизлик ва ҳосисётга таянган ҳолда иш юритиши, ташқи таъсир натижасида руҳий ҳолатнинг ўзгарувчанлиги руҳий тушкунликка тез тушиши ва руҳий зарбаларга чидамсизлиги жиҳатлари эътиборга бугунлай четда қолиши асосий сабаблардан биридир. Яна қўшимча равишда шуни таъкидлаш керакки, ахборотларни тўлақонли таҳлил қилмаслик, ижтимоий тармоқларда инсоннинг фикрига ёд ғояларни сингдирадиган гуруҳларга аъзо бўлмоқ ҳар хил турдаги нарсаларга ишонувчанлик каби қатор омиллар радикализм сабабларидан яна биридир.

Радикаллашув ижтимоий касаллик сифатида, жамиятнинг турли эт ғоя ва мафкураларга нисбатан иммунитетини сусайтиради, терроризм, мутаассиблик, экстремизм ва бузғунчиликнинг бошқа шаклларига йўл очади. Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, глобаллашув жараёнида энг муҳим ўрин қаратиладиган жиҳат ҳар бир инсоннинг радикализм борасидаги фикр ва ғояларни яхши билмоқлиги, унинг мақсадлари нималигини ҳамда натижаси нималарга олиб келишини билмоғи лозим. Шунинг учун биз жамиятнинг онгли азоси сифатида ижтимоий медиа ва рақамли дунёнинг инсонлар ва жамиятларнинг онгини манипуляция қиладиган кучи ва таъсирини ҳисобга олишимиз керак. Ўзимиз эътиққан ва баҳам кўрган ахборотларга бўлган ҳамма нарса бизнинг мўътадил қадриятларимиз ҳамда ахлоқий туйғуларимизга мос бўлиши керак.

Ушбу мураккаб муаммони ҳал қилиш ижтимоий-иқтисодий тенгсизликларни бартараф этиш, маданий тушунишни ривожлантириш ва бағрикенглик ҳамда танқидий фикрлашни рағбатлантирадиган таълимни ривожлантиришга қаратилган сабъ-ҳаракатларни бирлаштирадиган комплекс ёндашув талаб қилади. Радикализмнинг илдизларини тушуниб, жамиятлар экстремизмга тушқинлик қиладиган ва инклюзивликни тарғиб қилувчи муҳит яратишга ҳаракат қилиши мумкин.